

15. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 4. – С. 393–629.

16. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 2. – С. 149–418.

Анотація

О.Б.Петренко

Идеи полоролевой социализации ребенка в педагогическом наследии Василия Сухомлинского

В статье анализируются взгляды выдающегося украинского педагога Василия Сухомлинского на проблему полоролевой социализации ребенка, в частности младшего школьного возраста, в контексте социокультурных особенностей жизни советского общества 50-70-х гг. XX ст.

Ключевые слова: социализация, полоролевая социализация, личность, девушка, парень, социальная среда, гендерная роль.

Summary

O.B.Petrenko

Ideas of Gender-Role Socialization of a Child in the Pedagogical Heritage of Vasyil' Sukhomlyns'kyi

In the article the views of the prominent Ukrainian teacher V.O.Sukhomlyns'kyi to the problem of sociosexual socialization of child, in particular midchildhood, in the context of sociocultural features of life of soviet society 50-70th XX age are analyzed.

Key words: socialization, sociosexual socialization, personality, girl, boy, social environment, gendernaya role.
Дата надходження статті: „19” серпня 2011 р.

УДК 37.011.33: 371.13

Л.О.ПЕТРИЧЕНКО,
кандидат педагогічних наук
(м.Харків)

Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського у контексті вирішення сучасних проблем

У статті здійснено спробу узагальнити й осмислити досвід В.О. Сухомлинського, який визначає орієнтири для вирішення найбільш актуальних проблем сучасної школи і професійної підготовки педагогічних кадрів.

Ключові слова: освіта, особистість, розумове виховання, духовне життя, особистісно-орієнтований підхід, професійна підготовка вчителя-вихователя.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Сучасні перетворення особливо гостро зумовили необхідність осмислення причин і пошук шляхів подолання кризи у вітчизняній освіті; призвівши до виникнення нової освітньої парадигми, орієнтованої не на виробництво, а на особистість. Зміна її ролі і місця у сфері освітніх послуг спричинила ускладнення соціально-психологічних умов діяльності випускників педагогічних ВНЗ, виникнення нових ролей в освітньому процесі, зміну цільових орієнтирів тощо. Все це, в свою чергу, вимагає такої моделі формування фахівця, яка б дозволяла розвивати у нього здатність продукувати і приймати самостійні рішення у широкому спектрі соціально-педагогічних проблем.

Спадщина педагога світового рівня, українського просвітителя Василя Олександровича Сухомлинського, за умови її творчого осмислення й використання, стає важливим чинником успішного вирішення низки актуальних педагогічних проблем. Адже свої педагогічні парадигми видатний гуманіст будував виключно на власному досвіді й діяльності колег. Василь Олександрович не зробив жодного висновку й не висунув жодного теоретичного положення, яке б не спиралось на реальні потреби дитини, її освіти та виховання. Його праці відображають запити, стан, тенденції та перспективи шкільних реалій, розвитку дитини. Педагогічна теорія В.О.Сухомлинського значною мірою аналітична, вона ґрунтується на аналізі, перш за все, потреб навчання й виховання, можливих способів і засобів їх задоволення, тому можна з упевненістю говорити, що педагогіка Василя Олександровича буде прийнятною для будь-якого часу і країни.

Рухаючись у руслі офіційної педагогіки, В.О. Сухомлинський успішно працював над вирішенням таких неординарних проблем, як формування особистості школяра, розвиток духовного світу дитини, розробка гуманістичної теорії навчання й виховання тощо.

У працях „Методика виховання колективу”, „Розмова з молодим директором школи”, „Як виховати справжню людину”, „Сто порад учителю”, „Листи до сина”, „Книга про любов” та інших постає новий В.О. Сухомлинський, не схожий на інших, оскільки пропонує свій шлях у педагогіці, пропонує своє бачення педагогічних проблем і методи їх вирішення:

- гуманістична та національна спрямованість освіти й виховання;
- школа як особливе соціальне й природне середовище;
- особлива роль і місце вчителя у вихованні особистості школяра як самоцінності тощо.

Формулювання цілей статті... Метою статті є спроба актуалізувати педагогічну спадщину В.О. Сухомлинського щодо вирішення типових питань для системи загальної й педагогічної освіти України.

Виклад основного матеріалу... Визначальною особливістю педагогічної теорії В.О. Сухомлинського є багатогранність, всеосяжність і відносна завершеність її структурно-змістовних і функціональних параметрів.

Систему видатного педагога без перебільшення можна назвати універсальною щодо широти охоплення системотворчих феноменів та глибини й переконливості інтерпретації їх причинно-наслідкових зв'язків. Незважаючи на багатоаспектність педагогічних проблем, що є предметом уваги, глибокого і всебічного аналізу, найголовнішою слід все ж вважати проблему виховання особистості. Серед основних принципів теорії і практики В.О. Сухомлинського, як педагога, є принцип реалізації у вихованні гуманістичної ідеї.

Гуманізм його педагогічної системи, концепція виховання ґрунтується на положенні про самоцінність людини будь-якого віку, її права на свободу й гідність як унікальної особистості. Ось чому одне з найважливіших і водночас найскладніших завдань виховання полягає, на думку Василя Олександровича, у тому, щоб допомогти дитині, аби у неї розвинулося внутрішнє бачення, так би мовити себебачення, і на цій основі вже сприяти становленню рефлексивних здібностей [1].

Імовірно, передбачаючи зміну мети освіти, Василь Олександрович особливого значення надавав розумовому вихованню школярів. Він чітко розмежовував поняття „набуті знання” й „розумове виховання”, зазначаючи, що не можливо їх ототожнювати. Програма загальноосвітньої школи передбачає вивчення основ наук про природу, суспільство, мислення, працю, мистецтво, але здобуті знання – лише передумова розвитку їхнього мислення, що в свою чергу дасть можливість надалі самостійно оволодівати новими знаннями.

Особливо актуальними для сучасного освітнього середовища звучать слова Василя Олександровича про те, що накопичення знань само собою не означає вплив на особистість. Лише якщо учень навчиться використовувати ці знання на практиці, якщо вони стануть основою його духовного життя, їх можна вважати основою розумового виховання дитини. „Серцевиною розумової вихованості є світоглядна спрямованість переконань, побудованих на знаннях” [2, с.100]. Таким чином, методика педагогічної діяльності вчителів сучасної школи має ґрунтуватися на способах вироблення у дітей стійких пізнавальних інтересів та потреб, спонуканні учнів до самостійного здобуття знань. Спеціальне навчання спрямоване на оволодіння мисленнєвими операціями, синтезує вміння дітей спостерігати, аналізувати, узагальнювати, порівнювати, обґрунтовувати тощо. Підкреслюючи це, В.О. Сухомлинський пропонував увести в школі спеціальні уроки розвитку мислення. „Дитина побачила те, на що вона ніколи б не звернула уваги, якби ви не збудили в неї бажання дізнатися, чому в молодому лісі рівні рядки”, – пише він у порадах для батьків [2, с.48].

Значимість педагогічної спадщини Василя Сухомлинського підсилюється й переходом на особистісно орієнтовану систему навчання, одним із компонентів якої є індивідуалізація навчально-виховного процесу.

Цікаві поради з цієї проблеми ми знаходимо в працях В.О. Сухомлинського. Щоб нормально навчати дітей, вважав він, треба добре й глибоко вивчити індивідуальні особливості кожної дитини, її сприймання, мислення, добре знати сім'ю школяра. Головною причиною появи невстигаючих учнів у початкових класах видатний педагог вважає саме відсутність індивідуального підходу до них у сфері розумової праці. „Уміння правильно визначити, на що здатен кожен учень у даний момент, як розвивати його розумові здібності надалі – це надзвичайно важлива складова педагогічної мудрості” [3, с.21].

Причину утруднень дітей у розумовій праці він вбачав, зокрема, в тому, що вони не навчилися думати, навколишній світ не став для них джерелом думки. В.О. Сухомлинський вважав, що необхідний етап спеціального осмислення нового матеріалу для слабовстигаючих учнів, на якому треба зосередити увагу на тих моментах навчального матеріалу, які є основою знань.

У педагогічному доробку В.О. Сухомлинського знаходимо багато цінних зауважень щодо повсякденної роботи вчителя, пораду, як долати труднощі, що виникають.

„Діти живуть своїми уявленнями про добро і зло. Про честь і безчестя, про людську гідність. У них свої критерії краси... Маючи доступ до казкового палацу, ім'я якому Дитинство, я завжди вважав за конче потрібне стати якоюсь мірою дитиною. Тільки за такої умови діти не

дивитимуться на вас, як на людину, що випадково проникла за ворота їхнього казкового світу, як на сторожу, що охороняє цей світ, сторожу, якій байдуже, що робиться там, усередині цього світу”.

„...Ми живемо в такий час, коли без оволодіння науковими знаннями неможливі ні праця, ні елементарна культура людських стосунків...Учіння не може бути легкою і приємною грою, що приносить лише задоволення...

Чим більшим колом знань треба буде оволодівати, тим більше буде рахуватися з природою людського організму в період бурхливого росту, розвитку і становлення особистості – в роки дитинства”.

„...Для того, щоб дітям було цікаво вчитися, зовсім не обов'язково робити кожний крок цікавим, не потрібно розважати дітей і вигадувати щось незвичайне. Секрет інтересу зовсім не в цікавості, а в успіхові дітей, в їх відчутті росту, руху, досягнення важкого.”

Василь Олександрович і багато інших дослідників, які вивчали його педагогічну спадщину, вважають, що особливо цікавими і важливими для підвищення ефективності навчально-виховного процесу є такі педагогічні знахідки Павлівської школи:

- уроки думки -

сам Сухомлинський називав їх „емоційним пробудженням розуму”, вважаючи, що вчителю треба більше спілкуватися з дітьми, разом з ними замислюватись над явищами природи, навколишнім життям;

- творчість-

учити дітей творити через усі доступні їм види творчості: написати твір, придумати казку, скласти математичну задачу, створити ілюстрацію тощо;

- домашні уроки -

вдома дитина має вчити себе чомусь цікавому й важливому, пов'язаному з удосконаленням знань; задоволенням своїх потреб, а не довге сидіння над домашнім завданням, оскільки в класі щось недопрацьовано;

- інтелектуальний фон -

у класі має панувати атмосфера інтересу, допитливості, яка досягається шляхом діалогу, обміну думками, запитаннями, взаємним навчанням;

- проблемне навчання -

зміст уроку має розглядатися як проблема, яку учні мають вирішити разом з учителем, відшукавши ключик до знань;

- оцінка -

оцінка як нагорода за успіх, а не покарання і примус;

- захоплення -

кожен учень має знайти для себе у навчанні щось захоплююче, у кожного має бути свій улюблений предмет, який хочеться знати.

В.О. Сухомлинський дійсно створив психолого-педагогічну систему, в якій усе зосереджено навколо людини. Як же реалізується ця система у сучасній школі? Чи пронизують ідеї великого Добротворця усі складові навчально-виховного процесу, багатогранні зв'язки і взаємозв'язки, що супроводжують педагогічний процес? На це запитання однозначно відповісти важко, оскільки, з одного боку, не всі з його сучасників змогли піднятися до розуміння й осягнення істинного сенсу сповідуваних ним гуманістичних ідеалів. З іншого боку, є підстави зробити висновок, що школа і вчитель все ще не готові послідовно комплексно й ефективно реалізувати ці ідеї.

Аналіз звітів голів ДКК окремих педагогічних навчальних закладів Харківщини, зокрема педагогічних коледжів, за період з 1992 року дав можливість установити низку типових недоліків у підготовці педагогічних кадрів для школи:

- невміння свідомо й обґрунтовано визначати шляхи й засоби впливу на вихованців у конкретних педагогічних ситуаціях;

- слабо сформована здатність на діагностичній основі самостійно вибирати оптимальну модель педагогічної діяльності для даної школи, дитячого навчального закладу, учнів;

- недостатнє володіння методикою (технологією) індивідуального підходу в роботі з учнями загальноосвітніх та інших типів навчальних закладів.

Окрім того, слід зважити й на об'єктивні проблеми, з якими стикається школа і вчитель:

1. Нові педагогічні технології в педагогічних ВНЗ, на жаль, скоріше штучні явища, ніж масова практика.

Самі ж учителі вказують на відсутність чітко визначеного зв'язку наукової теорії з цією проблемою з конкретними методиками й змістом навчально-виховної роботи у школі.

2. У школу приходять учителі й вихователі, які володіють науково-теоретичними основами предметно-методичних і психолого-педагогічних знань, але потребують надпредметних методологічних знань, сформованості методологічної культури, що дозволить їм свідомо

реалізувати право вибору наукових ідей і теорій, а також відповідних їм змісту й технологій освітнього процесу.

3. На якість сучасної педагогічної освіти впливає і все ще слабка практична підготовка майбутнього педагога у ВНЗ.

Європейський форум „За свободу в освіті й житті” відбувся у м. Санкт-Петербурзі ще 1937 року. У підсумковому аргументі колоквиуму „Вчитель XXI століття” рекомендовано, визначаючи зміст і структуру професійної підготовки вчителя, прагнути до наступного розподілу академічного часу: третина – на психолого-педагогічні науки, третина – на предмети професійної підготовки, третина – на педагогічну практику [4].

4. Наслідуючи ідеї вітчизняних педагогів-гуманістів, до числа яких належить і В.О. Сухомлинський, школа вповні мала б розраховувати на педагогічні кадри, які мають покликання і необхідні здібності до педагогічної професії. Однак, у сучасних реаліях про ефективну профорієнтаційну роботу і тим більше профвідбір схильних до педагогічної діяльності учнів говорити можна лише формально. Тим більше, що вчитель – професія масова.

5. Безперервне ускладнення вимог педагогічної діяльності щодо рівня підготовки фахівців, складність оперативного оновлення цих вимог у навчально-програмній документації гальмують процес створення якісних підручників і навчально-методичних посібників, які відповідали б вимогам педоцентристської концепції освіти, її завданням особистісно орієнтованого навчання і були б створені саме для пересічного вчителя.

6. Не можна не помітити, що наділення вчителя школи все новими й більш складними функціями і завданнями надає його діяльності виснажливого характеру, йому не вистачає часу, а часто й відповідних знань та вмінь для глибокої й системної роботи з кожним учнем, вихованцем. Саме таку думку висловили 86% учителів шкіл і гімназій м. Харкова. Всього було опитано 106 учителів.

Висновки... На нашу думку, потрібна більш тонка градація педагогічних кваліфікацій у загальноосвітніх закладах і особливо у початковій школі: вчитель, помічник учителя (вихователя), координатор індивідуальних освітніх траєкторій тощо.

Повертаючись до педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського, зазначимо, що вона, по суті, містить визначальні орієнтири для вирішення названих і багатьох інших проблем. Оскільки дає досить яскраве й чітке уявлення про те, яким має бути педагог як особистість, професіонал, громадянин.

Сучасна національна школа має намагатися максимально реалізувати ідеї класика української педагогіки, озброївшись саме новітніми педагогічними технологіями. Парадокс? Тоді згадаємо слова самого Сухомлинського Василя Олександровича: „...Щоб діти добре вчилися, потрібно навчити їх вчитися”.

Список використаних джерел та літератури:

1. Духовный мир школьника. – М. : Учиздат, 1961.
2. Сухомлинский В. А. Мудрость родительской любви / В. А. Сухомлинский. – М. : Молодая гвардия, 1988. – 304 с.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 21.
4. Європейський форум „За свободу в освіті” / Декларація колоквиуму „Вчитель XXI століття”. – СПб., 1997.
5. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский ; сост. вступит. очерков С. Соловейчик. – [4-е изд.]. – М. : Политиздат, 1982. – 270 с.

Анотація

Л.О.Петриченко

Педагогическое наследие В.А.Сухомлинского в контексте разрешения современных проблем

В статье осуществлено попытку обобщить и осмыслить опыт В.А.Сухомлинского, который определяет ориентиры для решения наиболее актуальных проблем современной школы и профессиональной подготовки педагогических кадров.

Ключевые слова: образование, личность, умственное воспитание, духовная жизнь, личностно-ориентированный подход, профессиональная подготовка учителя-воспитателя.

Summary

L.O.Petrychenko

Pedagogical Heritage of V.O.Sukhomlyns'kyi in the Context of Modern Problems Solving

The attempt to generalize and comprehend V.O.Sukhomlyns'kyi experience that defines guidelines for solving the most actual problems of modern school and vocational training of teaching staff is realized in the article.

Key words: education, personality, intellectual education, inner life, oriented to personality approach, kindergarten teachers training.